

Adamikné Jászó Anna: Anyanyelvi nevelés az ábécétől az érettségiig. Trezor Kiadó, Budapest 2001

Adamikné Jászó Anna az ELTE Tanárképző Kara Magyar Nyelvi tanszékének vezetője. Új módszertani könyve elsősorban a gyakorló magyartanárokat, tanítókat, valamint a magyar szakos tanár- és tanítójelölteket célozza meg, hiszen a könyv fejezeteiben a szerző döntően a „normál” (átlagos fejlődésű) gyermekek anyanyelvi nevelésének részterületeivel foglalkozik. Mivel az átlagostól eltérő gyermekek (tehetségesek és hátrányos helyzetűek) anyanyelvi fejlődése és a velük való bánásmód egy fejezetben szintén helyet kapott, így a kézikönyvet minden bizonnyal a fejlesztő pedagógusok, logopédusok, gyógypedagógusok is hasznosan forgathatják. Mindehhez nagymértékben hozzájárul a könyv szerkezete is, amely nemcsak jól áttekinthető és nyomon követhető fejezetekre tagolódik, de az egyes fejezetek azonos módon is épülnek fel. A szerző először elméleti úton közelíti meg az anyanyelvi nevelés részterületeit, majd minden esetben módszereket, gyakorlati megoldásokat közöl. Ez utóbbiak közül fontosnak tartom a javasolt *óravázlatokat*, valamint azokat a *gyakorlatokat*, *feladattípusokat*, amelyeket a szerző mintaként közöl az egyes fejezetekben, ám azok minden bizonnyal segítséget jelentenek a gyakorló pedagógusok munkájában. Noha a könyv alaposan és részletesen az anyanyelvi nevelésben az *olvasás*, az *írás*, a *helyesírás* és a *nyelvtan*, valamint a *fogalmazás* tanításának elveit és módszereit mutatja be, jónak tartom, hogy helyet kapott a *retorika* és tanításának módszere, továbbá határterületek, mint a *szövegtan*, a *szociolingvisztika*, a *nyelvművelés* és a *stilisztika* tudományához kapcsolódóan olyan gyakorlatok, amelyek a tanításban alkalmazhatóak. Ráadásul a szerző a *könyvtárhasználattal* és annak tanításával is

foglalkozik, amely különösen napjainkban nagyon fontos, amikor közismert, hogy a könyv és az írott szöveg nem éppen kedvelt „időtöltése” a mai ifjúságnak.

Tekintsük át az egyes fejezeteket röviden!

A könyv bevezető fejezete az *anyanyelvi nevelés elveit* (például a beszédre alapozás, a nyelvi tudatosság, az egész-rész problémája, felosztás és részekre bontás, a kiegyensúlyozottság elve, sémaelmélet, a memória és a figyelem stb.) foglalja össze. A szerző nemcsak egyszerűen felsorol és ismerteti 12 olyan alapelvet, amely az anyanyelvi nevelés összes területét átfogja, hanem az egyes elvek lényegét és fontosságát gyakorlati példákkal szemlélteti. A következő rövid fejezet az anyanyelvi nevelésnek az 1995-ben elfogadott Nemzeti alaptantervben, valamint a 2000-ben megjelent kerettantervben elfoglalt helyzetével foglalkozik. A szerző egy táblázatban összevetette a korszakhatárnak számító 1978-as tantervben (ekkor vezettek be számos újítást és valósítottak meg máig érvényes törekvéseket) és a 2000-ben érvénybe lépett tantervben előírt heti anyanyelvi óraszámokat az 1. évfolyamtól a 12.-ig, amelyből jól nyomon követhető a szerző által is elemzett csökkenő anyanyelvi órák száma. A csökkenő óraszámok káros következményei – mind a szövegértés, mind a helyesírás, mind a nyelvtani készségek vonatkozásában – pedig, mint tudjuk, nemcsak az általános, de a középiskolában is tapasztalhatók.

Az anyanyelvi nevelés részterületeivel foglalkozó fejezeteket a *gyermek nyelvi fejlődéséről* szóló rész vezeti be. Ez egyrészt a beszédprodukció, másrészt a beszédészlelés fejlődési szakaszait tekinti át vázlatosan a szakirodalom alapján, s a szerző szól a nyelvi tudatosság fejlődéséről, valamint a beszéd és a gondolkodás összefüggései alapján megkülönböztetett beszédfajtákról (egocentrikus, szituatív, kontextusos) is.

Az anyanyelvi neveléssel foglalkozó terjedelmes részben néhány oldalt a *kommunikációs ismeretek* ((két)személyes, kisközösségi, tömegkommunikáció) tanítása képvisel. A gyakorlati javaslatok átfogják az anyanyelvi nevelést az alsó tagozattól a középiskoláig. A tájékozódást és a szemléletes áttekintést a táblázatos elrendezés is segíti. A beszédfejlesztés – joggal – terjedelmesebb részt képvisel, a szerző a beszélés és a beszédhallás fejlesztését egyaránt érinti mind a diákokat, mind a pedagógusokat illetően. Így utal arra, hogy a beszédhangok képzése, a pontos artikuláció kialakítása, a szövegfonetikai eszközök helyes alkalmazása nemcsak az élő beszédben, hanem az olvasás-tanításban is fontos. Ezért kapott helyet e fejezetben a *felolvasás* tanításának néhány „arany szabálya”; valamint a leggyakoribb beszédhibáknak és ejtéshibáknak a vázlatos áttekintése és a pedagógusok ezzel kapcsolatos feladata. Ezt a részt a beszéd tartalmi oldalának (szókincs, mondataalkotás, szövegalkotás) a fejlesztését szolgáló módszertani javaslatok zárják.

A könyv legerjedelmesebb részét az anyanyelvi nevelésben meghatározó jelentőségű *olvasás* tanítása, annak elvei és módszerei adják. Úgy vélem, nem véletlenül emeli ki a szerző részben az olvasás technikai oldalának, részben a szövegértés tanításának és fejlesztésének a szempontjait, hiszen jól ismert, hogy a legkülönfélébb olvasástanítási módszerek ellenére igen nagy a különböző típusú és mértékű olvasási nehézséggel küzdő gyermekek száma, nem is szólva a szövegértési vizsgálatok (nemzetközi viszonylatban is) lesújtó eredményeiről. (Ezt támasztják alá a legutóbbi, a 2001-ben készült nemzetközi olvasásvizsgálat – amelyben az adott iskola tanulójának eredményét az országos átlaghoz is viszonyították – „elszomorító” adatai is. A lesújtó eredményeket a felmérésben részt vevő iskolák is megkapták.) Ebben a fejezetben a szerző a szakirodalom alapján vázolja az *olvasás fogalmát, típusait*, valamint sorra veszi azokat a tudományterületeket, amelyeknek eredményei nélkülözhetetlenek a sikeres olvasástanításhoz (így a pszicholingvisztika, a nyelvtudomány, az olvasástörténet, a filozófia és a didaktikai kutatások legfontosabb eredményeit). Az *olvasástanítás módszereit* tárgyalva összegzi azokat a szempontokat, amelyeket célszerű figyelembe venni az olvasástanítási program kiválasztásakor. A tanításban kiemeli az *előkészítő szakasz* jelentőségét éppen a későbbi olvasási nehézségek megelőzése érdekében, azaz vázolja azokat a készségeket és részkészségeket, amelyeknek e szakaszban a megerősítésére van szükség, s mindezekhez gyakorlati segítséget is ad. Ezzel összefüggésben kiemeljük a *szótagolásról* írtakat, hiszen

a szerző – felhasználva a nyelvészeti és pszicholingvisztikai kutatások eredményeit – több ponton is alátámasztja az olvasástanításban a szótagolás meghatározó szerepét. Fontos szempont az is, hogy a hangok tanítása előzze meg a betűkét, így a szerző sorra veszi a *hang és betűtanítás* lépéseit is. Az olvasás technikai oldalának fejlesztését szintén gyakorlati megoldások segítik. A *szövegértésről* szóló rész egyfelől a szövegértési készség fejlesztésének módozataival (szavak, mondatok és szöveg, /mondattömbök, bekezdések/ tanítása) foglalkozik, másfelől a szövegértés fokozatait veszi sorra (szó szerinti olvasás, értelmező olvasás, bíráló olvasás, alkotó olvasás), harmadsorban pedig a műközpontú, valamint az olvasóközpontú elemzéshez ad támpontokat és javaslatokat. E részben a szerző is kiemeli a szójelentés tudatosításának és ellenőrzésének különféle módjait, amelynek fontosságát saját vizsgálataink (sőt tanítási tapasztalataink) is több ízben alátámasztották nemcsak az általános, de a középiskolai tanulóakra vonatkoztatva is. Már az olvasás tanításáról szóló fejezetben utal a szerző arra, hogy az olvasás és az írás (amely történetileg egyidős az olvasással) megtanítása az anyanyelvi nevelés alapja, így az olvasásról szóló fejezetet az *írás* tanításával foglalkozó fejezet követi.

Az *írás* szakaszait, típusait, tudományos alapjait vázolván a szerző szól az álló írás és a dőlt betűs írás jellegzetességeiről, az írás előkészítő fázisában foglalkozik a betűelemek írásával és kapcsolásukkal, majd a kisbetűk és a nagybetűk írásával és kapcsolásuk módjaival. Ezúton javaslatokat kaphatunk az írástechnika fejlesztésére vonatkozóan, valamint hasznos tanácsokat az írás egészségi feltételeinek megteremtéséhez (helyes testtartás, az írószerszám fogása).

A következő fejezet a *nyelvtan* tanításának kérdéseit tárgyalja. Mielőtt sorra veszi a nyelv-tan tanításának alapelveit és a nyelvtani ismeretek tanításának módozatait, definiál olyan fontos fogalmakat, mint a *nyelv*, a *nyelvreírás* és a *nyelvtan*, valamint vázlatosan összefoglalja a modern nyelvészeti irányzatok (a strukturalista elemzési módok, a transzformációs generatív grammatika, a pragmatika, a valenciaelmélet) lényegét és a nyelvtanításra gyakorolt hatásukat. Az új nyelvtani ismeretek tanításának szakaszai (előkészítés, szemléltetés, elemzés, általánosítás, nyelvi-logikai megformálás, megszilárdítás) mellett fontos szerepet kap a *gyakoroltatás* és a *nyelvtani* (hangtani, szófajtani, szóalaktani, mondattani) *elemzés*, amelyekhez gyakorlattípusok is találhatóak. A *helyesírás* tanításának alapelvei és a helyesírási készség fejlesztése külön fejezetben kapott helyet. A fejlesztés legfontosabb formáin túl (magyarázat szabály alapján, a szóalak felbontása, a másolás, a tollbamondás, az emlékezetből írás, a helyesírási fogalmazás íratása) támpontokat ad a szerző a hibák megítéléséhez, és az iskolai oktatásban fontos osztályozáshoz is.

A *fogalmazástanítás* nyelvészeti, pszicholingvisztikai, történeti alapjainak az áttekintése, valamint a szöveg mikro- és makroszerkezetének a gyakoroltatásához javasolt szempontok összefoglalása adja a következő fejezetet. A *retorikáról* szóló fejezet szintén vázlatosan végigköveti a retorika történetét, kezdve az antik retorikától napjainkig, de emellett a szerző foglalkozik a retorika tanításának módszertani kérdéseivel is, amihez gyakorlatokat is közöl javaslatképpen.

A *határterületeket* (szöveg-tan, szociolingvisztika, nyelvművelés, stilisztika) összefoglaló fejezet mindegyike azonos módon épül fel. Egyrészt az adott tudomány szemléletmódját, másrészt annak tananyagként való kezelését tartalmazza. Ez utóbbihoz a szerző mindegyik tudomány esetében gyakorlati megoldásokat is ad. A *könyvtárhaználatról* szóló fejezetet egyrészt a manapság nagyon népszerű tánc- és drámapedagógiai javaslatok, másrészt a tanulási képességek fejlesztését célzó tanácsok egészítik ki.

A könyv záró fejezete a *hátrányos helyzet* különböző változatainak (a *rosszul látó*, *rosszul halló*, *rosszul beszélő* gyermekek, a *lassan tanuló* gyermekek, a *magatartási zavarokkal* küszködők, a különböző kulturális háttérrel rendelkezők) az osztályban történő kezeléséhez ad támpontokat, s a szerző érinti a *nyelvjárást beszélő* gyermekek, valamint a *kétnyelvűség* kezelésének eshetőségeit is. E fejezetben kapott helyet az igencsak népszerűnek számító *diszlexiás* és *diszgráfias* gyermekekkel való bánásmód, továbbá néhány hasznos tanács a *tehetséggondozásra* vonatkozóan.

Az alapos elméleti, módszertani és gyakorlati megoldásokat tartalmazó kötet irodalomjegyzékében található meg azok a módszertanok, háttérkönyvek, háttér tanulmányok és folyóiratok, amelyekre a szerző hivatkozik, illetve amelyek a könyv egyes fejezeteihez kiegészítő olvasmányként ajánlhatók.

A Trezor Kiadó gondozásában 2001-ben megjelent összefoglaló kötet nyelvezete jól érthető, a szerzőt a lényeg megragadása, az átláthatóság és a didaktikai szempontok vezérelték, ezért a kötet a főiskolai, egyetemi hallgatók oktatásában fontos szerepet játszhat. A gyakorló pedagógusoknak a könyv „szöveggyűjtemény” jellege miatt lehet hasznos, igaz a gyakorlatok zöme inkább az általános iskolai anyanyelvi nevelésben használható.

Laczkó Mária